

RECENZJE

Maximi Confessoris Opuscula exegetica duo edidit Peter van Deum [Corpus Christianorum, series Graeca], Turnhout (Brepols), Leuven (University Press) 1991, s. CLXII+135.

Catena Hauniensis in Ecclesiasten in qua saepe exegesis servatur Dionysii Alexandrini, nunc primum edita ab Antonio Labate [Corpus Christianorum, Series Graeca 24], Turnhout (Brepols), Leuven (University Press) 1992, s. XL+302.

Rosnące w ostatnim czasie zainteresowanie twórczością wielkiego teologa wczesno-bizantyjskiego św. Maksyma Wyznawcy spowodowało konieczność wydania krytycznego jego dzieł, dotychczas dostępnych zazwyczaj tylko w wydaniu *Patrologii* Migne'a, w której wykorzystano stary tekst, opublikowany przez F. Combefis'a, z 1675 roku. W serii *Corpus Christianorum* ukazało się już kilka dzieł Maksyma, a mianowicie: *Quaestiones ad Thalassium* (vol. 7 i 22), *Quaestiones et dubia* (vol. 10) i *Ambigua ad Ioannem* (vol. 18). W omawianym tu tomie znajdujemy tu dwa mniejsze dziełka Maksyma: *Expositio in Psalmum LIX* (s. 2-22) i *Expositio Orationis Dominicae* (s. 27-74). Te dzieła powstały w okresie przed sporami monotelekickimi, a więc przed rokiem 633/634: *Wykład Psalmu 59* datuje się na rok 626, natomiast *Wykład modlitwy Pańskiej* na 630. Pierwsze dzieło nie cieszyło się szczególnym zainteresowaniem; posiadamy 23 jego rękopisy z wieków od XI do XVIII, natomiast rzadko tylko jest ono cytowane w innych pismach. Inaczej przedstawia się sprawa z *Wykładem Modlitwy Pańskiej*, który znajdujemy w 41 rękopisach i który był bardzo często cytowany we florilegiach. Jeśli chodzi o *Wykład Psalmu 59* został on napisany po powstaniu ważniejszych katen, a jego egzegeza alegoryczna nie zachęcała zbyt twórców florilegiów. Obszerny wstęp poprzedzający te dziełka omawia i systematyzuje problemy kodykologiczne oraz przekazu bezpośredniego i pośredniego tekstu. Obydwa dzieła stanowią ważne dzieła dla poznania wczesnobizantyjskiej egzegezy Starego i Nowego Testamentu.

Wydanie nowej Kateny należy rozpatrywać w ramach współczesnych studiów nad katenami: wynikiem ich jest wydanie szeregu katen w serii *Corpus Christianorum*, a więc Kateny Synaickiej do Księgi Rodzaju i Księgi Wyjścia (vol. 2), Katen Prokopa z Gazy i Ps. Jana Chryzostoma (vol. 4+suppl.), Ka-

teny Trzech Ojców do Eklezjastesa (vol. 11), Kateny do Rdz (vol. 15, coll. Coisneliana). Katena zwana *Hauniensis* jest kateną do Koheleta. Badania nad egzegezą tej księgi podjęli badacze włoscy skupieni wokół prof. S. Leanza; w tym środowisku powstało wiele prac na ten temat, które zostały wyliczone w artykule *Le livre de l'Ecclesiaste dans l'Antiquité Chrétienne* (Gregory of Nyssa, *Homilies on Ecclesiastes*, ed. S.G. Hall, Berlin 1993, s. 405-440). Dzięki tym pracom udało się zidentyfikować szereg komentarzy, a nawet w pewnym sensie zrekonstruować je oraz ich wpływ na dalszą historię egzegezy Koheleta, jak to miało miejsce z komentarzem Orygenesesa. Ostatnio wydany nareszcie tekst syryjski komentarza do Koheleta Teodora z Mopsuestii pozwolił na bliższe przyjrzenie się sposobowi komentarza tej księgi przez szkołę antiocheńską. Dzięki *Catena Hauniensis* odzyskujemy komentarz innego wielkiego egzegety aleksandryjskiego, Dionizego z Aleksandrii, jednego z uczniów Orygenesesa. Dzieła Dionizego zachowały się tylko fragmentarycznie, stąd odzyskanie jego komentarza stanowi niewątpliwie ewenement w patrologii: natomiast odzyskanie jego *Komentarza do Eklezjastesa*, z którego fragmentów w wielkiej części składa się *Catena Hauniensis*, stanowi niewątpliwie ważny fakt w dziejach egzegezy, a szczególnie w badaniach nad recepcją Księgi Koheleta. Tom zawiera również w dodatku tekst ważnej *Catena Athoniensis* (Ivir. 676).

Dwa nowo wydane Tomy *Corpus Christianorum* ubogaciły więc znacznie naszą wiedzę o starożytności chrześcijańskiej: przez wydanie krytyczne dwóch dzieł Maksyma Wyznawcy oraz przez ubogacenie wiedzy o Dionizym Aleksandryjskim oraz historii egzegezy księgi Koheleta.

ks. Marek STAROWIEYSKI (Warszawa)